ЦРНОГОРАЦ

НЕДЉЕЉНИ ЛИСТ ЗА ПОЛИТИКУ И КЊИЖЕВНОСТ.

БРОЈ 17. На Цетињу у Суботу 29. Априла (11. Свибња) 1372. ГОДИНА II.

„ЦРНОГОРАЦ„ излази један пут нѣдѣлом. Стаје: за ЦРНУ ГОРУ и АУСТРО-УГАРСКУ год. ф. 6; по г. 3; четврт г. ф. 1. 50. н. За СРБИЈУ год. ф. 7; по г. ф. 3. 50. н.; четврт ф. 1. 75. н. За све друге земље год. ф. 8.; по г. ф. 4.; четврт г. ф. 2. За огласе плаћа се за ред 5 новчића. Дописи, предплата и све наручбине шиљу се уредништву на Цетиње преко г. Петра Рамадановића у Котору.

ПОЗИВ НА ПРЕДПЛАТУ.

Пошто смо давно ушли у другу четврт године, позивамо г. г. претплатнике да поновe претплату, а они, који нам што дугују од прошле године и од ове прве четврти, нека нам што прије пошљу новце. Дужницима ћемо послати рачуне с једнијем од идућијех бројева.

Цијена је листу назначена горе, а претплата се може послати администрацији листа или је положити код познатијех скупљача.

АУСТРО-УГАРСКА У ИЗБОРИМА.

У Аустро-угарској води се на све стране жестока борба око избора за предстојеће народне скупштине. Сву снагу своју са необичном живошћу уложили су у ту борбу народи, који су позвани на то бориште, и органи народни скоро су махом испуњени тијем предметом с једне стране храбрећи и потстичући народ на издржљивост у бојевању за своја права, а с друге стране одбијајући осиљено насртање противничко. По томе ти избори немогу бити ни за кога од мале важности исто као и питање: како стоји данас Аустро-Угарска у тијем изборима и како ће стојати послије истијех?

Избори у Ческој свршени су и храбри народ чешки послије јуначке борбе подлегао је сили — њемачка већина је побједила. Ко је рачунао на саму издржљивост, одушевљење силно и постојано, слогу и енергију дичне браће Чеха, тај је очекивао сјајну побједу њихову и тај је овијем поразом изненађен. Али ко је могао помислити, да ће уставовјерци употребити сва па и она средства, која недиче и најжалоснији устав само да се исправе на грбачи ческога народа, и ко се пратећи невиђене догађаје у Ческој, о свему томе увјерио, тај је очекивао овај свршетак ческе борбе изборне.

Код наше браће Срба угарскијех тек ће се развити подобна борба. Данас се само преме чине за њу, припреме с којијема ће онај народ српски поузданије моћи дочекати буру избора. Бечкеречка конференција са закључцима својима прикупила је сав народ под једну заставу, која је у толико чвршћа, што је подржава и рука браће Румуна. Под том заставом мораће побједити, остануди, као што се може очекивати, уз њу до краја непоколебливо.

У Хрватској је друкчије. Браћа Хрвати, ако нијесу већ ушли у много већу а оно су данас у истој ватри, у којој се налазаху Чеси. Постакнути притиском, којијем је од толико већ стрпљивост њихова искушавана, и изазвани неправдама и безакоњем, које су искусили кроз више времена и у толикијем прилинама, као на пр. и одгађањем сабора, они се један пут отргоше из грчевитога паучја трвења и дремежа и у цијелој краљевини видимо данас српско-хрватски народ сложнији и одважнији него икада. То су обично коначни плодови дуговремена насиља. Истина као што ни њемачка влада у Ческој, тако ни мађарска влада у Хрватској незазире ни од најнезаконитијех срестава за постигнуће цељи своје, али за то су јој опет *сва напрезања без изгледа. У Срјему је већ* осигурана побједа народној странци, а и на свијена другијем странама осигурава се с великом извјешношћу.

Тако стоји данас у Аустро-угарској и то што рекосмо само је лаки, најслабије нацрт тамошње ситуације, јер доиста у редовноме стању нијесу још никада аустро-угарски Словени оволико живота показали. Па то је појава, која весели свако словенско срце без обзира на поједине поразе или побједе. Јер шта је опасније за данашњу систему аустро-угарску, побједа или пораз народносне струје? У првоме случају она безусловно пада, а у другоме она долази у најжалоснији положај, у којем држава неће моћи сакрити своју немоћ не само изнутра него и споља и ту још много више. Чеси на пр. ако су и побјеђени у једноме боју, они су показали, да су јунаци, који ће са истом снагом продужити борбу. За то ће кратка бити радост побједитеља уставовјераца.

Да су владе аустро-угарске пристале уз гласове народа, аустријска држава се могла учврстити на сигурном темељу. Овако неуважењем вјечнијех права народнијех, постало је данашње трење између народа и владајуће стране.

Но та опасност или штета неподгриза само унутрашњу чврстину државну, него у истој мјери важи и за спољашње политичке догађаје, који се дотичу Аустрије. Унутрашње трење државно много је осјетљивије према спољашњим појавима. Она у своме крилу растројена може тешко имати одлучни значај у извањским питањима. И тако у сваком могућем заплету или ће бити мимоиђена, или ће подносити ударе ако буде у њих увучена или се сама уплете. Ми мислимо да је из тога стања ствари потекла и најновија комбинација о савезу аустријско-турском, а узгред *буди* речено и сама помисао на такав савез неслужи Аустро-Угарској ни малопа част.

Такво је ево стање Аустро-Угарско у садашњој изборној борби, а такво ће бити ма како се избори свршили. Положај је тај јако интересантан и само за то обратисмо пажњу пашијех читаоца на њега.

НАПРЕДОВАЊЕ ОСНОВНИЈЕХ ШКОЛА У ЦРНОЈ ГОРИ.

Саопштавамо ови чланак из бр. 2. „Славјанскога педагога“, што излази у Прагу:

„Просвјета је најоштрији мач против свију непријатеља напредка свакога народа и цијелога људства. Ово је увјерење овладало данас у сви-

ПОДЛИСТАК.

ЉУДЕВИТ ГАЈ.

(Наставак и свршетак.)

Појас узајамне љубави и симпатије, којом су данас опасане све југославенске гране, славио је прво своје до онда нечувено славље године 1848., кад је српски патријарх хрватскога бана умјестио, на очи словенскога одбора, дошавшега у Загреб, да изјави жељу Словеније, сједињења с троједном краљевином. А по други пут очитовала се је сјајно југославенска слога кад је сабор наш прогласио једнодушно равноправност Срба и Хрвата — па ето све до данас нит су се Хрвати повлашили, нити Србљи пошокчили, како се бијаху побојале назови-побожне душе. Кад се год сјетимо овога нашега неизмјернога народнога напредка, треба нам се споменути Гаја, јер је то понајвише плод његова настојања, којему до смрти вјеран остаде; плод његова позива у коло илирско у коло слоге, који се је до скора одазвао у свима родољубним југославенским срцима. Име илирско бијаше, као име неутрално, само симбол те слоге, тога душевнога јединства; јер на какву реалну упију нитко ни мислио није — осим наших непријатеља.

Ова слога, ова сродност нашла је још очитији израз у заједничком језику, којим је Гај свезао душевни живот свих југославенских кољена, те се сада у Загребу и у Биограду, у Дубровнику и у Вараждину истим језиком књиге пишу, знаности разлажу, јавни послови обављају. Колика је то корист по нас, то показују најјасније красно сада напредујућа књижевност, која је до године 1835. онамо само кубурила, а неби се јамачно никада била више попела, да је свани пут овоју особиту књигу имао, као што бијаше одприје.

Јединству књижевнога језика бијаше пријеко потребито средство један правопис; јер док је владало 10 правописа, или право говорећ, док је сваки писац другчије писао, дотле небијаше могуће ни помислити на јединство језика. Ето сватко види и сада, колика то запрека по наш књижевни напредак, како то пријечи читање и ширење књига, што се једна пола народа служи латиницом а друга ћирилицом. Што пако барем сви Хрвати, дапаче и Словенци једнаким пишу правописом, то је понајприје Гајева заслуга, који је први и у том погледу развио заставу слоге и сретно око ње сакупио све западне југославенске огранке.

Толике је стекао Гај као око народнога и душевнога живота у обће, а напосе око књижевности — ако прем сам није готово ништа писао. *) То му се је врло замјеравало; ну без разлога. Гај сам признаваше, да он није створен за писање књига, него за ширење идеа живом ријечју, као што чињаху и апостоли. Ушљед свестранога напастовања написао је био „Догодовштину Илирије“, ал ју остави у рукопису, видећ да није дјело онакво као што би имало бити. Тим успјешније и неуморније дјеловао је бесједом. У том погледу бијаше недостижни онда мајстор. Милина га је била слушати, кад је стао разлагати своје идеје, ма било то хрватски, латински или њемачки, сва три језика је управо елегантно говорио.

Његова милокрвност, његов мили диван, поетичност и опет разговијетност бесједе, идеалност помисли упоређених реалним одношајем, вруће брањење свога мњења без жестине и страсти, оштроумно побијање приговора без увреде и нападања, к тому његово соколово око, љубко лице, звонки глас — све је то, рек би, очарало слушаоца, те је збиља овим својим поступањем многе непријатеље разоружао или барем ушуткао, а пуно пријатеља стекао народној ствари, не само у обичним дружтвима него и у високим круговима. Особито је знао дјеловати на младеж, која га је у прво доба његове радиности готово обожавала и била би за њега и у воду и у ватру пошла. С тога је била Гајева кућа све до год. 1850 донекле средиште народнога живота, и Гај је малне читав дан само госте примао; јер слабо је који родољуб или иностранац у Загреб дошао, а да непостјети Гаја.

Ал ако је Гај био љубазан у свом обичном разговору, знао је бити богме и оштар, ђе је требало. Нису Мађари до данас заборавили његове ријечи, које изусти у Пожуну год. 1840., кад су му којекако пријетили, неби ли га тим у страх утјерали: „Мађари су — рече — оток пливајући у великом славенском океану; нит сам ја тога океана створио, нит сам га узбркао: оканите се тога и ви, господо, да вам неби валови поврх главе нарасли и оток поплавили.“

Међутим се је дух хрватски, уздрман из

*) Осим малене књижице „Кратка основа хрватско-славоскога правописања.“ У Будиму 1830.

јема крајевима образованога свијета, па је продрло и ову јуначку земљу вјечитијех ратника. И данас већ за неколико година само, показао се у нас најсјајнији успјех тога увјерења. Тако рећи до јуче показиваше се на Црну Гору као на пусту оазу на широком пољу јевропске образованости, а данас се износи она као примјер за углед, шта се може за кратко вријеме постићи, кад се озбиљно прегне. Баш ту скоро читасмо у једном њемачком (бечком) листу, гдје се преузноси просвјетни напредак Црне Горе, а кори се Аустрија, што је своју Далмацију, сусјетку Црне Горе запустила у школству, да не може горе бити. То је доиста ласкаво за Црну Гору али је у свему истинито.

На ово ће многи запитати; одкуда па једанпут толики успјех у Црној Гори! Узроци су јасни, и они леже баш у ономе, шко је једино у стању да унаприједи народну просвјету, а то је: необична врједноћа и природни дар црногорске дјеце, велика и постојана трудољубивост учитеља, ријетка љубав према школи самијех Црногораца-родитеља. и напошљедку, што је највише припомогло данашњем напретку, необична брига. заузимљивост и пожртвоване за просвјету Вл. Св. кнеза Николе I. Тешко ће те игдје наћи, да дјеца овако радо и доко уче, као што је и риједак примјер да родитељи с толиком љубављу шиљу дјецу у школу, као што то Црногорци чине. Стари Црногорац који незна ни писма „аз,“ жалећи што он није имао прилике да што научи, шиље најсвесрдније своје дијете у школу, и још се незна, да је власт била принуђена родитеље на то натјеривати. Учитељи уз то полажу толико труда, да тијем у многоме надокнађују оно, што спремом својом нијесу постигли. Као лијеп примјер њихова озбиљна труда наводимо то, да су ту скоро сви учитељи једнога нашег окружја из сопствене побуде држали „учитељски збор,“ што је први у Црној Гори.

Све ово што до сада рекосмо, навели смо само за то, да читаоци лакше виде какав је данас успјех нашијех школа и како се дошло до њега, а сада ћемо прећи на саму ствар, о којој смо наумили говорити, а то је, о првоме почетку школа у Црној Гори и о предовању њихову до данас.

Црна Гора је једина слободна земља српска, у којој од толико вјекова стапују борци за слободу српства и човјечанства. Јер Црногорац бјеше одсуђен да на вјечитој стражи стоји за своје име и језик, за своју вјеру и народност, за своју слободу и независност. У овој се земљи, од кад постоји, одгајаху јунаци за бојно поље против општега душманина напретка људскога; њина је једина забава била свагда оружје у приправности држати и готови бити сваки час силі непријатељској на сусрет изаћи. Та је једина забава и брига Црногорца била све до скора. Он се мало кад о душевном развитку своме бринуо, нити је до год. 1834 и једне школе у Црној Гори било, изузимајући неке монастире као: Морачу, Острог, Пиперску ћелију, Ждребаник, Брчеле, Ораовац, ћелија Ријечкога града и Добрска ћелија, у којима су калуђери приватно по ђекојег младића у читању и писању обучавали, и толико приправили, да су по нужди свећеницима постали. И у цетињском монастиру учило се по неколико дјеце још у оно доба, док осим монастира никакве друге зграде на цетињском пољу било није.

Од тијех истијех младића, што су по монастирима учили, постајали су главари и свећеници, то су били синови најодличнијех Црногораца.

Године 1834 под владом владике Петра II. Петровића заведена је на Цетињу прва основна школа, у којој се до 30 младића васпитаваху. Учитељ те школе био је Петар Ђирковић Которанин. Но и та школа бивала је више пута прекидана због непрекиднијех ратова између Турске и Црне Горе, јер ученици морадоше се оружја у вријеме рата латити. У овој школи предавало се у највишој теорији катихисис, свештена историја, рачун и писање с читањем. Други учитељ у истој школи био је Лазар Влаховић, који је изузимајући црквено појање све као и први предавао. Од овијех ученика по потреби земље узимати су за сердаре, војводе и капетане. За овим дошао је за учитеља поменуте школе архимандрит Петроније Лујановић, који осталијем наукама дода још и српску граматику; овај наскоро оставивши Црну Гору замијењен буде учитељем Ђорђем Срдићем, који је све горепоменуте предмете додавши још и историју Црне Горе по начину старе методе предавао. Тако траја све до смрти владике Петра II. (г. 1851.)

По смрти владике Петра II. дође на владу кнез Данило I. и он постави исту школу у бољи ред. Као велики љубитељ народне просвјете и као добар отац свога милог народа, заведе поред исте школе о свом трошку и „благодјејаније“ за 30 ученика, у којем су ови цјелокупно издржавање своје имали. Ову школу заступао је привремено цетињски архимандрит Никанор Ивановић Његуш. Но почем му друге његове дужности недопуштаваху као учитељ дуго остати, замјењен буде Антонијем Мацуром. Исти је учитељ све до г. 1856 с врло добрим успјехом дужности својој одговарао, истина да се и он више напаметног но практичног начина држао. —

Прави је значај ова школа добила г. 1856 под учитељем Стеваном Петрановићем ђаконом. Исти је Петрановић по дозвољењу кнеза Данила подјелио ову основну школу на пет разреда и увео све оне предмете. који се у задарској семинарији предаваху, као: антрополоґију, догматику, ерменефтику, реторику, психологију и др. Овај се течај имао за пет година свршити; но почем је Петрановић 1859 г. Црну Гору оставио, тако се овај течај ни свршио није.

По одласку Петрановића из Црне Горе дође за учитеља на Цетиње Никола Мусулин, Томирац из Призрена. Овај преустроји школу у четири разреда, и предавао је предмете по својој вољи и начину до г. 1861. Исте године при устанку херцеговачком остави школу и оде Луки Вукаловићу. — Одма по одласку овога прими исту школу цетињску ђакон Филип Радичевић.

Кнез Никола I. који је душом и срцем одан науци и просвјети свога народа, видећи да му питомци добро напредују, и да би и још боље напредовали, кад би се истој школи још један учитељ придодао, — нареди, да се подијели иста школа на два одјелења, и постави за учитеља на III. и IV. разред цетињског пароха г. Стевана Каничића, а на I. и II. ђакона Радичевића, који је у свијема разредима и пјеније црквено предавао. Тако траја све до свршетка 1863 године. Под овим је учитељима теран такође понајвише теоритичан начин, но опет се рећи може, да је успјех добар учињен, које се једино труду истих учитеља приписати има. (Наставиће се.)

ИЗ НАШИЈЕХ И СТРАНИЈЕХ НОВИНА.

„Моравска Орлице“ доноси пространи чланак „о садањим одношајима Словенства“, на разматрајући стање Чеха, Пољака, Лужички Срба, Словена и Хрвата, говори даље:

„Исто тако је несрећан положај Срба под крупом угарском. Ту се особито показује господарство мађарско, које угушује развитак српске књижевности и забрањује све, што би могло животу српском на корист служити. Родољуби српски труде се, да свој народ до већег изображења и свести народне уздигну, и да успоставе одјељену српску Војводину, да би народност своју већма гајити и језик свој боље неговати могли; но сви њихови покушаји разбију се о вјешину народности. У последње доба одазвали су се у саборници пештанској поспешни гласови аустријским Србима. — Надајмо се, да те ријечи не остану мртва слова на папиру.

„Југославени, што станују у предјелима дуж јадранског мора, Далматинци довели су истина у најстарије доба своју литературу до немалог расцвјетања, али у непрестаној борби с Турцима и Талијанима долазили су у одвисност од овога непријатељског живља, који и дан данашњи над њима господари. Говор њихов свуда истиснут спажи се више делима сродних племена, него ли домаћим плодовима. Но инак и ту се рађа даница, која навјешћује скоро пробуђење и подизање те народности словенске.

Југославени, што живе на полуострву балканском, непрестано се боре са свиреним Турцима, чијег несносног јарма хоће да се отресу. Надајмо се, да време њихова ослобођења није далеко. — Потпуну слободу сачували су само Срби Црногорци, но који борећи се скоро непрекидно са сусједним Турчином, не могоше обратити с тога сву бригу на образовање своје. Мач је био све до сад њихова књига, обрана отачбине бјеше посао вјешине.

Осим Црногораца добили су скоро потпуну самосталност само још Срби у садањој кнежевини Србији, па које остала словенска племена у Турској погледају с надом, да ће од њих дапо

дубока сна Гајевом радњом, и без њелова непосредна судјеловања за чудо брзо и на све стране развијао. Жупанијске дворане су оживиле, сабор је постао борилиштем домаће самосталности; основала се је Матица и господарско друштво; у сваком се је граду устројила народна читаоница; Гај сакупи своју драгоцјену књижицу и подиже народну своју тискарну; књиге су се у знатном броју и тискале, и читале; у сваком се друштву орише домољубне пјесме. Све је ово било уз косу онадашњој угарској влади, јер се је ондје јоште вјеровало у помађарење свих немађарских народа; а овакво хрватско гибање силно је сметало извођењу те накане. Кр. Намјестничко вијеће послужило се је сваким средством, да угуши такво необично рогоборење питоме до онда Хрватске, и Гају, који је био сав свој имутак уложио у своје народне заводе, запријети више пута озбиљна опасност; пу свагда јој измаче својом особитом дипломатичком вјештином. Духом клонуо није никада, даначе је неколико пута изјавио писцу ових бесједа: „ако нас одавде прођерају, отићи ћемо у Липско и наставит онђе новине. Ја нећу попуштити.“

У то бахне као гром из ведра неба бурна година 1848. Ал је био већ народ хрватски освијештен и сложен, па ју дочека, како ваља. Но наопако по нас, да нас је та олуја затекла неприправне и несложне, или пако да су звона прије 20 година с истога узрока тутњила, с којега данас звоне: Кошутове несмотрене ријечи „нема Хрватске“ биле би се доиста извршиле де длаке, и ти би дан данас бадава тражио на земљоказу аустриске монархије троједну краљевину — хрватскому народу било би одзвонило. Гајева је то заслуга, што је управ она година, која је била намјењена нашему народу гробом, саградила му пријестол; јер то мора признати и најжешћи наш непријатељ, да је хрватска народност године 1848. велико славље славила, будући онда узпостављена у своја наравна и хисторичка права.

Криво раде по нас Мађари, кујући у звијезде своју 1848. годину, као врело своје слободе, а ривајући нашу у пакао као извор патрахљачтву и робству. Ми смо се годином 1848. послужили на корист нашега народа устројењем ауовномне владе и узвишењем хрватскога језика на част језика дипломатичкога, ко што и Мађари; ми смо били године 1848. одушевљени истим идеама, којима и Мађари; ми смо онда хлепили за слободом, једнакошћу и братинством као што и они; него после су нас из свога кола истиснули и ријечима „нема Хрватске“ на смрт осудили: што нам остаде, него хватати се као што и утопљеник макар и сламке, него прихватити помоћ одкуда годер дошла? Та управ онако учини и Кошут, понудив рускога кнеза угарском крупом — а Русија није онда богме била ни за длаку боља од Аустрије. Да су нас Мађари год. 1848. онаквом нагодбом понудили, и каква је била прије три године склопљена, никад неби било међу нами капље крви протекло — тако су онда биле чедне жеље хрватске; пу за 24 године порастосмо и ми, а мужу није доста храна дјетета — одтуда садашњи глад.

Ал да се повратим Гају, који се и године 1848., кадно је многи државник главу изгубио, брзо разабра, те дојурив из Беча у Загреб, крепком руком захвати међу духове силно узрујане. По његову предлогу буде изабран одбор народни, да се по примјеру других земаља у име наше домовине поклони краљу Фердинанду. Одбор овај, састављен од најјодличних мужева наше домовине а предвођен Гајем стиже у Беч и добе аудијенцију, уиљед које стече Гај наслов краљевскога савјетника. Будући пако су наши непријатељи одбор тај потврдили, као да је оруђе реакције: отиде Гај у свеучилишну аулу, главно сједиште бечке револуције, те разложив красном бесједом наше тежње, тако гане своје слушаоце, да му је сва аула повлађивала и у похвалу му пљескала.

Ово је био Гајев посљедњи тријумф. Од онда га поче назадак бити. Еле жалосне судбине! Гај, који је тому понајвише допринио, да нас је такођер обасјало ожујачко сунце године 1848. — он као да немогаше подијети његова сјаја, који га објесни, те обневиђе духом, нит је више право погледао и освјестио се.

Непријатељи хрватскога народа, познавајући магичку моћ Гајева имена, подметали су дотле своје мреже, док су га у њих и увалили. „Wir müssen den Gaj derart unschädlich machen, dass ihn die Kroaten selbst mit Steinen bewerfen werden“ — то је била паклена основа Гају намјењена и од министарскога савјетника Ф. својим узданицама нарочито повјерена.

Еле срећне по народ хрватски згоде: у него доба, кад му се на западу разсула звијезда-предходница, помоли му се на истоку дру-

бити гесло за уједињење Југославенства, да би збацили са себе иго турско.

Ватрени Бошњаци и Херцеговци сневају и о успостављању великог царства српског, које би се као и за вријеме Стевана Душана простирало, изузимајући самосталну државу бугарску, на скоро цијело полуострво балканско.

И Бугари воде од вјекова бој за своју ексистенцију не само против Турака, него из узрока вјерозаконског и против грчких фанариота, који су до скора све важније владичанске столице заузимали. Бугари свом снагом раде на том, да у Турској задобију такви положај, какав има кнежевина Србија, и постићи ће за цијело своју цијељ и то тим пре, што се пре почне у дело приводити мисао о словенској узајмности.

Између свију народа словенских једини Руси су осигурали зарана своју народну и политичну ексистенцију. Пошто су слободни од бојева за самосталност, за сопствени опстанак свој могу све своје силе употребити на образовање народа и на узвишење свога политичнога стања. Напредак, који је у Русији учињен у опћем образовању, у погледу економијском, свест о снази своје отачбине, која прониче мало по мало све слојеве народа, неће остати за цијело без благодетног уплива за остало Словенство, које се у опште, а нарочито Југославенство све више и више пада на помоћ царева руских. Него јако би се преварио, ко би мислио да Словенство одмах помишља на то, да се споје његове до свију углова свјета распростре гране у једну или више народних цјелина. Само слијепци и непријатељи Словенства могу узајмност Словенства тако тумачити, као да би гране словенске само за то из садањих одношаја хтјеле да изиђу, да би добивену самосталност могле положити на олтар политичног јединства словенског.

Истина је, да се у свима гранама Словенства у најновије доба шири свијест, да смо сви дјеца једне матере Славије, да се са идејом народностном пробуђује свуда урођено чувство, које веже сродне живље; но неда се такође порећи, да је се другим одлучењем појединих народа једног од другог и особитим потребама развило у сваког и особито осјећање индивидуалности, које не допушта, да икоји од њих може помишљати на излив у једно море словенско.

Ни најзанемарнији и најнесрећнији међу народима словенским неће ни пошто да остави своју народност; тим мање може то дакле очекивати но од напреднијех народа, какви су за цијело Чеси, Словенци, Хрвати и Срби, који се добро сјећају своје величине и сјајне прошлости.

Но осјећање особито своје индивидуалности у Словена је тако јако, да је у њеким гранама словенским довело до оцјепљења од свезе, која је дуго постојала, до не малог обострапог ослабљења самих себе, као што имамо примјер код Словака, који прије неколико година почеше неговати своју литературу особитим својим нарјечјем, и код Малоруса, којих тежње такође смјерају, да се отгјене од данашњег књижевног јединства великоруског, што за цијело неће бити на корист развитка и књижевности и науке руске.

Словенски народи не теже дакле за тим, да се слију у један народ словенски, али то гледају и гледаће за цијело сви, да успоставе између себе душевно јединство, у ком би енергичније и с бољим успјехом могли радити о ширењу опће образованости, о упапређењу индустрије и трговине, да би у тим важним струкама избавили се из подручја народа, који су их претекли. — Но није инак намјера народа славенских, да спојивши се на пољу науке и умјетности оснују какву посебну културу словенску, него хоће само спојеним силама да раде на том, да би што пре на путу образованости достигли народе романске и германске и да би се сачували од пошасти, која из литературе западних народа и словенској књижевности грози, да ју поплави.

У том дјелању имаће да учеству сви слојеви народа, и особито народно учитељство, у кога рукама почива омладина — нада народа.

ДОПИСИ.

ГРАХОВО, на вељи Петак. — Јуче на вељи Четвртак догодило се на нашој граници нешто, што је нечувено и што је свакога морало узбудити. Ко је још чуо, да је главар православни херцеговачки предао у руке турскога суда православнога Херцеговца па ма он и зликовац био?! Ко није нека чује.

Реченога дана јузбаша тупањски Ћетко Пејов посла два своја пандура на пут, који је у границу Књажеву, с налогом, да ако нађегне Стојан Ковачевић, да му кажу у име јузбашино да дође на чисту божју вјеру Ћетку у кућу Суље Турова, да се с њим поразговара, а ако неби хтио, да га на силу доведу. Несретни Стојан Ковачевић бјеше кренуо у манастир Косијерево са својим болесним сином, да се богу моли и тамо исповједи, као и што многи Херцеговци имају адет тај дан купити се тамо и богу се молити.

Стојан се поузда у божју вјеру Ћеткову, па рече пандурима: „немојте ме људи везати, ја вјерујем Ћетку и водите ме к њему.“ Кад дође кући Суље Турова нађе он истога Ћетка су двадесет пандура који сви скоче и Стојана свежу. А кад Стојана свезаше, онда пита Стојан: „Шта ово би Ћетко?“ А Ћетко одговори: „Ево то Стојане! Има вас 30—40 хајдука, који се вијете по овој граници и зла чините, а ја сам се Валији подвати за сваку рђаву ствар.“

Тако говораше овај Ћетко, на несрећу Србин и јусбаша турски, али нема чоека који незна да је ево већ дванајест година, како је Стојан ускочио у црногорсту границу и свак зна да од пошљедњега рата г. 1862 није Стојан никаква зла чинио никоме па ни Турцима херцеговачким, као што се зна да се за њега и војвода граховачки исте године подватио суду на Цетиње.

Сад га јусбаша посла у Мостар. Шта ће бити незнамо, а сви нестрпљиво чекамо да чујемо. Но толико се зна, да је овијем повријеђена црногорска граница, и да због тога на овоме не може проћи. Војвода граховски чини све што може и он је већ писао у Билећу и Мостар, куда је послан и командир Никола Андрин. А надамо се, да ће се и највиша власт са Цетиња заузети.

(Саопштавамо овај допис из Грахова, у коме се прича о несретном догађају са Стојаном Ковачевићем на херцеговачко-црногорској граници. Ми смо већ у очи Ускрса чули за тај догађај, и колико нас је изненадио, уздржалисмо се, чисто и невјерујући, од сваке ријечи, док сазнамо шта је и како је у ствари. Данас нам је јасно. Стојан је ухваћен насилно од турскога јусбаше и његовијех пандура и што је још горе у црногорској граници. Да и не говоримо о јунаштву и ваљаности Стојановој овај поступак од стране турске власти заслужује најжешћу осуду нити се може оправдати, јер прво, Стојан је ухваћен на путу црногорском а по томе је учињена повреда наше границе, и друго има већ дванајест година, како је Стојан прешао у Црну Гору и за то вријеме није никада никаква зла чинио Турцима, што ће морати и сви Турци посведочити, и по томе су они ухватили црногорскога државјанина на правди бога. И на основу свега тога ми не само да држимо, да га судови турски неће моћи судити ни осудити, него се тврдо надамо, да ће се и од стране црногорске власти чинити све могућно за Стојаново ослобођење, а као што чујемо, то се већ и чини. У.)

Из ПЉЕВАЉА, 13. Априла. — Доста сте већ јада чули са овога краја, но немогу да вам опет не јавим, какво варварство почињеше сада Турци код нас.

На зло наше дође нам један табор османовога аскера и то у по ноћи. Не велимо да тај аскер треба да остане на сокаку, али турскијех кућа има више од иљаде, а српскијех 30—40, па су се могли смјестити, ако не сви у турске куће, а оно већина. Но Турци не хтједоше, него исте ноћи јуриш у српске куће. Заћоше заптије и повикаше: „устај рајо море! па тражи одмах себи стан ће знаш, јер куће требају за царске синове!“ И јадни Срби извукоше се са робљем из својијех кућа и сабише се по пет шест фамиља у друге пусте куће, и једва понесоше са собом мало ужитка и тек сјутра ко је магао изнио још по штогођ из својијех кућа, у којијема заједаше Турци да благују и да их разваљују.

Ето такви се зулуми чине и ми морамо да их трпимо. А кад се запитамо зашто и докле тако? ми незнамо ни помоћи ни одговорити себи. Лице нам црвени од стида што смо овакви синови робови, који се нијесмо у стању помоћи

га. Бог дао, сјала му још дуго на корист и славу!

Сваки је човјек млохав и гријешник: желећ га дакле процјенити, ваља добра и зла његова дјела потегнути, па слава му, ако претегну добра дјела. Посриуо је и Гај за живота свога; него кад сравнимо мане његове, које су овому или оному нахудиле, с његовима неизмјернијема заслугама: нећемо почасити часа, већ га уврстити међу наше славне и велезаслужне мужеве, којим ће се име спомињати, док буде сунца и мјесеца на небу хрватском. Много има аналогије међу Гајем и баруном Витезовићем (Ритером), Сењанином, који је у почетку прошлога вијека покушао пробудити народ хрватски. Ал је успјех Гајева дјеловања куд и камо већи, сјајнији и трајнији, даначе вјековјечни. Ал је иста трагична судбина обадва стигла, обојица посриуше, обојица преминуше сиромашни као Исус. Ма тко пита сада за мане Витезовића; већ му се само велике његове заслуге штују. Тако се и мени гледајући у овај отворени гроб чини, као да стојим на развалинама крапинскога града, лишених сваке дике и уреса, обраслих драчем и коровом. Ал ја невидим пукотина вида, немарим што је нестало крова, што се шишмиши гнијезде у останцима свода: мени лебди пред очима само славна прошлост, само јуначка дјела на њем починена, само храбра крвца за дом проливена. Тко за 62 године свога вјековања није никада понузнуо на склизкој стази живота, нека се баци каменом па мртвачку шкрињу сад у гроб спуштен: ја па њу мећем грудицу земље и довикујем покојнику из дна срца свога: „лака ти земљица!“

СРЕЋА И ПОВАЦ.

I.

ПОРОДИЦА ВАН ЛИМПДЕНОВА.

(Наставак.)

— Овамо, настави Жече; а шта ће нам те лијепе странкиње, којима неће бити по вољи, ни наши обичаји, ни наша храна, ни одјело! Оне ће доћи, да вуку овђе њине дуге свилене хаљине, као оне љепотице у Амстрдаму, или оне што дођу на „stoom voot-у“ по лијепој сезони, да виде кућицу Петра Великога! Шта ћемо онда, Сандере? Мораћемо трошити много више, па опет ће твоје рођаке бити незадовољне. А и да не помињем перед што би такво друштво учинило у нашој кући! Оне ће, без сумње, довести са собом њихове собарице, туђинке, које ће одговарати слуге послова и смијати нам се, кад нас виде, гдје и саме радимо, приправљамо рибу, или кад виде тебе да што носиш, или с твојим синовма проведеш по неколико дана на њивама. Шта да радимо Сандере? Шта паде на ум твојој снаси!

— Жена, и кћи, мога брата свагда ће, код мене наћи заклона, рече мало строжије Ван Лимпден. Ако дођу овамо, разумијем под условом да се наши домаћи обичаји ни у чем немјењају; оне треба да се владају по нама, а не ми по њима, докле год хоће, нека сједе код нас, а ако нас оставе, у нади, да ће моћи гдјегод боље живјети, ми ћемо их пустити, и нећемо се ни мало љутити, што нијесу могле да се обвикну нашем животу.

Ма да је Жече, од природе, била добри а гостољубива, опет јој не бјеше мило, да прими њену јетрву, коју истина не познаваше, али по чувењу знађаше да је одрасла у добру и раскоши, које, у Западму, ни најбогатији људи не познавају.

— На онај начин, рече она, затежујући се, ти ћеш одговорити Луизи да дође са њеном кћери.

— Незнам још, па што да се ријешим, рече Сандер; с једне стране, дужност ми је, да их примим; с друге стране, из два узрока бојим се то да учиним. Један од тијех узрока ти си Андреја.

— Ја! рече младић зачуђено.

— Јесте; Луиза, изјављујући ми њен страх о будућности кћериној, наговјешћује да би јој врло мило било, да се Олимпа уда за њеног рођака, Андреју Ван Лимпдена.

— За мене! повика овај, сад још већма зачуђен.

— Ех! без сумње за тебе! Да о коме говоримо ми овђе? Дакле твоја стрина, желећи да доведе Олимпо овђе, можда се нада, да ћеш ти, кад видиш твоју рођаку, и сам доћи на ту масао, да је узмеш. Али напријед ти кажем, Андреја, Олимпино је имање пропало, или ако није са свијем, оно ће скоро. Послије овога, ја мислим да никад нећеш помислити да је узмеш за жену. Кад би се, од твоје стране, морао бојати такве лудорије, никад, вјеруј ми, Олимпа, ни њена мати, неби приступила у моју кућу!

На Андрином хладном лицу заиграо блестати осмјех. (Наставиће се.)

ни ослободити, а срце нам пуца од тешке невоље, коју већ за толико подносимо. Нијесам учеван и не могу докучити у својој глави, шта ће бити од нас од сјутра, ма знам лијепо и вијеу, да нам већ неможе грђе бити него што је данас. И нека толико знате.

ТРЕБИЊЕ, 25. Априла. — Крећем се из тужне Ерцеговине и остављам град Требиње одкле сам вам јављао ваје тужне раје, и доказао примјерима неправду турских судова а разузданост појединих Турака на штету Хришћана. Мислио сам да ћу је оставити поле ублажену, али на жалост остављам је још плачнију, јер клети Турчин узалуд неплете мрежу копачне пропасти, раја се у њој немилосрдно заплети; остављам је свеђ изложену вјечној погибељи, јер очевидно без лијека гледа отворене чељусти људождераца; остављам је већ мртву, јер тешким зулумом дух јој је изнеможен, чуства задушена, глас умукао; остављам је напокон да без двојбе буде као Таптал који је у паклу осуђен био да вјечно жедни над ријеком која му испод уста тече. Да, ситан гладному невјерује, силе кадре помоћи пружити, обећањима се питају, прилику чекају грчких календа, а јадна раја? Плаче, бука, немилосрдно гине.

Клетом Турчину није доста да сами ову невољну земљу тлаче, да је мородаве, већ из далека помоћи зову у клетом безбожном дјелу, да дин-душманине упропасте. Мало дана прије него сам Требиње оставио дође чак из Арабије њеки Дервиш, који рјечима, небесним обећањима придоби слабе духове требињских Турака, да га ови већ за духовног посланика Мухамеда држе, за изванприродна човјека, за Дервиша који све и сва може, који би му се супротивити смио. Његов долазак у мјесто ће простота и глупост мах свој предузимље ласно да буде извор рђавих посљедица ако заступници изванских сила на пут му нестану и неприсиле турску владу да оваква човјека пошљу из мјеста у кому је и домаћи перед прешао границе. Што је забранио да се из чибука пуши, јер, он вели, да у чибуку шајтан лежи, што хукће и прса ножевима бије с другим Турцима, који су се страшно нагрдили, а многи и с ума изашли, што њеке промјене у животу турцима забиљежује ни пол јада, али је сада, како чујем од поуздана извора, наредио да сваки Турчин који жели у џенет (рај) поћи, у кому су прострти душеци, и дивне хурије, мора настојати да једног барем ришћанина потурчи. Ова наредба одма свој успјех види на двије ђевојке које су служиле у турској кући, и то: Алид Ћатовић наговори Аницу своју службеницу претећи јој жестоко да се потурчи; ова ту недавно пође у Мостар да збиља пригрли вјеру мухамедову; тако исто и Симана наговором свог господара Бега Перванагића. Овако се опет оно вријеме поврати када су Срби, послије косовске битке, морали или бјежати из свог рођеног мјеста, или погинути за своју вјеру, или загрлити турску вјеру. А је ли право да се Турчин овако смије у брк осталих просвјештених држава? Је ли дух времена да у изображеној Јевропи робство обстоји? Је ли част јевропејских држава да граничe таквим изродом? За данас доста, док се ако Бог да опет видимо.

Из ГОРЊЕ КРАЈИНЕ на Цвијети. — Цвијети, али код нас жалибоже нецвјетава, — него све зло иза горега, притисак, нападање, гњечење, утварење и т. д. тако се проти нама поступа, да се Бог смилује, а ми по ђекоји пут сажаљавамо нашу браћу у Босни. Бога ми кад човјек право просуди, нијесмо од њих пуно на далеко.

Најновији догађај вриједан је, да вам га приопћим, што се код нас догоди. Затвори нам петрињска област два наша свештеника, — попа Мијука Опачића и Луку Мандића, а уз ту двојицу началника растовачког Јоцу Груборовића. Па да су имали каква узрока, неби човјек ни жалио, али овако поштен Србин не може да премучи, да не изнесе свијету на виђело, како паша влада на просте денунцијације њекијех у Костајници, кад су ова тројица народу казивали, да је пробитачније да „Бецирк“ буде у Дубици, него у Костајници, — похитише ти денунцијанти у Петрињу, и налагаше свега и свашта, само да се тој тројици освете, — те им богме и за руком пође. Лако ти је успјети на данашње вријеме код свакога суда, — само ако Србина тужиш.

Нечудим се ја петрињском суду што она начелника Јоцу Гроборовића затвори, јер исти под тај суд спада, али питање је, да ли ова два свештеника тамо спадају, па просту лаж, без свједочанства, без доказа него једино по жељи тужитеља, као да су ти тужитељи сами у петрињском суду. — Да запитамо нашега владику г. Лукијана зпаде ли он да су му два свештеника на прост начин затворени, и више од мјесец дана непреслушани! па ако зпаде, о чему недвојимо, је ли он сходне кораке чинио? Колико познајем црковни ред, дужност владике јест, за своје свештенство се заузимати, и бранити од прости нападања. Владика Лукијан требао је, замолити владу и казати, да свештенике не може из њиховије парохија издати, док им се осуда неизрече, јер утећи неће, — он је могао за њи ујамчити, а то му и канон налаже, јер гласи „који епископ за своје свештенике и за свој народ немари, треба га одклопити“, па да је то чинио, неби они данас као зликовци у затвору лежали. Какав појам иматиће народ, прама тим свештеником, који треба да свештенство као светињу сматра? По томе би човјек чисто рекао с друге стране, да је то нашем г. Лукијану са свим повољно, јер ова два свештеника са својим народом раде, а то се не слаже с великодостојном господом, јер се онда неби могли постићи крстови и бароније.

Код ове прилике морамо запитати г. Лукијана у кратко, што је све починио од када дође у нашу дијецезу? Куда је путова по јепархији и је ли видио постоји ли ред по црквама и парохијама, да ли може бити нема какви сакривени догађаја по опћинама, који су неправедни, пак да им се стане на пут? Све то мирно спава са владиком — у Плашком, — толике молбенице, — толике тужбе, — што су тамо послате, — осташе без успјеха. — Тужба из Петрова села и незадовољство опћине дотјерало више него у Комовини.

Опћина у Уошанима већ више година без цркве, новаца имаду ф. 12,000 а. в., а г. владика неће да им рјеши ће да цркву зидати могу. —

Опћина Брувно исто тако очечује већ дуже времена рјешење од владике.

Опћина нетринска подвијела тужбу сабору против проте Кукућу, па те тужбе нестаде. — Куда је?

Тужба проте глинскога испаде на сабору. Карловачке опћине представке на сабору нестаде, кад иста замоли сабор, да зиђу епархијалну кућу у Карловцу. —

Ово њеколико за сада наведени тешкоћа леже само на вами г. владико. Сав напредак црквене и народне просвете у нашој је десници. Са великим весељем и увјерењем примили смо из вас, кад сте овамо дошли са уфањем ето нам владике — тај ће уредити протопресвитерат. парохије — као и капеланије — цркве, и опћине, у бољи ред поставити, бдити над школама, старати се да се подигну препарандије, да се умноже школе па да се подигну и ђевојачке школе и т. д.

Али на жалост све то остаде голо уфање — исто онако како што је и прво било, а то се више сносити не може. Народ са свију страна овако се тужи, тражио је народ њека путем правим — а кад другчије није мора се и оваковом јавности послужити, јер ми хоћемо да нам владика буде наша глава. — За то га плаћамо, за то га поштујемо, па кад ми дадемо њему што га спада, — онда нам остаје тражити оно што нас иде.

И кад све добро промотри, види се да у Плашком није мјесто за владику више. Пријека је нужда да се столица владикина у Карловац пренесе, јер докле год он мирно и спокојно у Плашком сједио буде, до то доба нама Крајичником нити реда у цркви, нити напредка у школи а понајмање задовољства у опћинама и парохијама бити неће.

Дакле из свије горе наведених узрока подижемо ми наш у напред оправдани глас, на дојдући састанак епархијалне скупштине, тер исту опрезну чинимо, нек „ствар зрело просуди“ па нек се не даде завести од њеколико себичњака који па то иду у својој користи да над народом пашују, него нека једногласно се изјаве: „нама овде више напретка нема, а позвати смо народом да се за будућност и напредак бранимо, а то нам само за руком поћи може ако се владика у Карловац настани! Дакле сложно браћо у име Бога.

ЦЕТИЊЕ, 28. Априла. — У прошлу недељу прослављен је овђе свечано Ђурђевдан, као крсно име Њ. Св. кнеза Николе I. Као што чујемо чињене су велике припреме, да се овај дан најсвечаније прослави на Његушима, гдје би млади наслједник Данило био данас, као на свој први дан славе дома свога. Но услед скорашње жалости, смрти стрица Њ. Свијетлости, то је разгођено. Ипак је било на тај дан много народа на Цетињу, не само из унутрашњости Црне Горе, него и из Херцеговине и Боке. Службу божју служио је преосвештени митрополит г. Иларион са многобројнијем свештенством, којој је присуствовао и Њ. Св. кнез Никола I. Честитање је било у подне, и многи су гости били позвани како на објед тако и на вечеру у двор.

НОВОСТИ.

— Српски црквено-народни контрес у Карловцима састаће се 6. Августа, који ће бирати патријарха, а администратор патријаршије владика Стојковић објави ће дотле писмено, да се бивши конгрес има сматрати за свршен и распуштен.

— Њемачки сабор у Ческој, у којем нема ческе странке, тек што се саство, одмах ће се и распустити, како избере посланике за царевинско вијеће у Беч.

— Бизмарк је опет узрујао познањске Пољаке са својом изјавом, да нема пољскога народа, него само пољске аристократије у Њемачкој.

— Органи хрватске народне странке „Обзор„ и „Југослов. корешпонденција“ излазе скоро сваки дан са једном и по две стране чисто бјеле, јер их мађаронска влада узапћује.

РАЗЛИЧНОСТИ.

(† Мирко пл. Куковић) бивши властелин добра Тополовац, умро је 13. Априла од упале плућа у 88 години живота. Покојник стекао си је марљивошћу и добрим господарством велики иметак, којега знаменит дио намијенио је прије своје смрти благотворним сврхама. У Загребу већ почела се зидати кућа, гдје ће до 130 сиромашнијих грађанских фамилија добити јефтин стан. Опоруком својом хтјео је пако показати вјековиту благодарност својој земљи, у у којој је иметак стекао, а уједно овјековјечити великодушним чином своју успомену. Загребачкому свеучилишту оставио је 10,000 дуката, господарској школи у Крижевцу 6,000 дуката а народном земаљском музеуму 4,000 дуката. Слава му! Бог дао угледали се многи у његов великодушни примјер! Тјело покојника изложено је код милосрдне браће, одкуда ће кренути и свечани спровод.

КЊИЖЕВНОСТ.

„ГУСЛЕ ЦРНОГОРСКЕ.“

Под тијем именом намјеран сам издати једну збирку народнијех пјесама, које још нигдје нијесу штампане.

Наше народне пјесме одавна су већ најславније чувене и у страноме свијету, а колико су Србину миле, не треба ни да говорим. Сувишно би дакле било да их овом приликом и ја још препоручујем нашем свијету.

Пјесме ове, које сам ја скупио у народу, из разнога су времена, а и садржај им је различит, по већином пјева се у њима народна борба за слободу. Има их на броју тридесет и двије, којијема сам придао и њеке моје.

Књига ће изнијети око 14 табака обичнога формата, а цијена јој је 60 новч. а. вр.

Половину чистога прихода дајем за подизање школе у Подгорици у Зети.

Књигу сам ову посветио нашем честитом родољубу г. Лазу Трифковићу, трговцу у Биограду.

До краја Јуна о. г. биће књига готова.

Позивам дакле све познате родољубиве г. г. скупљаче, да се заузму око скупљања претплатника и све љубитеље књижевности и напретка, да ме претплатом помогну у овоме подузећу. Имена претплатника са готовијем новцима треба шиљати управо мени на Цетиње, а на име г. Петра Рамадановића у Котору.

Г. Г. Скупљачи имају од десет једну.

Цетиње, 10. Априла 1872.

ФИЛИП РАДИЧЕВИЋ,
Протођакон и учитељ цетињски.

Умољавају се сва уредништва српско-хрватскијех листова, да овај позив прештампају.

Уредник СИМО ПОПОВИЋ. Властник Ј. СУНДЕЧИЋ.